

Szilágyi Márton

NYAKIG ARANYBAN*(Gyorsmérleg egy emlékévről)*

Nem egyszerű a helyzetem, ha tisztázni akarom saját megszólalásom keretfeltételeit. Lehet-e egyáltalán beszélni egy olyan emlékévről, amely még véget sem ért?¹ Tovább megyek. Lehet-e beszélni egy olyan eseménysorról, amelyet nem tudhatok kívülről szemlélni (pedig bármiféle objektivitásnak ez lenne a minimális feltétele), hiszen én magam is részese vagyok? Arannyal is foglalkozó irodalomtörténészként (kissé ózdkodom magamra alkalmazni az „Arany-kutató” elnevezést, bármily megtisztelő lenne is), több konferencián vettem részt, számos évfordulós kiadványban publikáltam s még fogok is az év folyamán... Ha elvontan nézzük a dolgot, nyitókérdéseimre a válasz egyértelműen tagadó. Ilyen fokú érintettség esetén tán célszerűbb hallgatni. S mégis: most arra tennék kísérletet, hogy megvalósítsam azt, ami egyfelől lehetetlen, másfelől illetlenség. Menthetném magam azzal, hogy csupán egy szíves felkérésnek (a Szépirodalmi Figyelőjének) engedek, de ez nem lenne elegendő magyarázat (még akkor sem, ha az Arany-évben nehéz visszautasítanom egy olyan megbízást, amelyet egy, Arany egykori folyóiratának a nevét viselő periodikumtól kap az ember). Ami miatt ugyanis vállalkoztam erre a sajátos, befejez(het)etlen áttekintésre, az inkább annak a rögzítése, amihez számos adalékot sikerült – akaratlanul is – összegyűjtenem az elmúlt huszonöt évből: ez pedig az utóbbi időszak magyarországi emlékezőskultúrája. Amely persze egyfelől a hivatalos emlékezetpolitika újra meg újra visszatérő elemeinek a fölismerését jelenti (ez azért meglehetősen csüggesztő tapasztalat és inkább rezignációra késztet), másfelől pedig annak az igen érdekes jelenségnek a rejtett felbukkasáról van szó, amikor valamilyen szakmai vagy egyszerűen spontán, közösségi érdek felülkerekedik ezeken a hivatalos kereteken, és sikerül valóban ünneppé varázsolnia az alkalmat. Valami olyasmivé, amire méltán lehet utólag is emlékezni.

Ehhez pedig az éppen zajló Arany-év kellő anyagot adhat. S ezért aztán az is igen valószínű, hogy nem beszélek mindenről, ami ebben az időszakban Arany körül (vagy Arany örvén) történt. Részben azért,

1 Az Arany-emlékévről tájékoztat a következő – azért nem éppen kiválóan szerkesztett – honlap: www.arany200.hu

mert vagy nem is tudok róla (sajnos), vagy nem lehettem személyesen tanúja. Részben pedig azért, mert a jelenségek egésze szempontjából nincs is jelentősége, hogy az ember mindent regisztráljon. Óhatatlanul szubjektív lesz hát mindaz, amit kiemelek az emlékévről – kétségtelenül – gazdag, néha kicsit túlbuzjázó programjából. Ezért előre is elnézést kell kérnem mindazoktól, akiket nem említetek meg az alábbiakban. Mint ahogy tartózkodni kívánok az értékeléstől is: nem az a célom, hogy minden eseménynek kiállítsam a bizonyítványát, s eldöntsem, méltó-e az Arany-évfordulóhoz, vagy sem. Inkább a dolgok státusza érdekel.

Az emlékek természetéhez tartozik, hogy emlékezetpolitikai szándékok kerülnek konfliktusba a szakmai szempontokkal – vagy szerencsés esetben (igen ritkán), e két aspektus egymással párhuzamosan, néha egymást erősítve jelentkeznek. Az egyik fontos tényező természetesen az, hogy mennyi pénz áll rendelkezésre egy irodalmi évforduló megünnepléséhez, s ezt természetesen sosem az illető személy kánonbéli jelentősége határozza meg, hanem a politikai reprezentációra való alkalmassága. De még kellő támogatás híján is lehetséges egy emlékévet szakmai oldalról emlékezetessé tenni. Csak két, közelmúltbeli példára utalnék, Eötvös József és Kemény Zsigmond néhány éve lezajlott bicentenáriuma (az előző 2013-ban, az utóbbi 2014-ben volt). Eötvös emlékezetpolitikai lértékelődése az utóbbi huszonöt évben különösen látványos: 1990 és 1994 között még tekintélyérv volt aktuális politikai vitákban (a kormány oldaláról éppúgy, mint az akkori ellenzék részéről), miközben születésének 200. évfordulója a politika oldaláról már szinte teljesen érdektelennek bizonyult. (Ennek volt gyönyörű példája, hogy Pécs városában, ahol az egykori Batthyány-kormány minden tagjának szobrot akarnak állítani, a miniszter Eötvös születési évfordulóján Deák Ferenc-szobrot avatott a köztársasági elnök.)² Ugyan megvalósult Eötvös egykori nyughelyének, a borzalmas állapotban lévő, összedűlni készülő ercsi sírkápolnának a renoválása, de emlékkonferenciából alig valami szerveződött. Nekem háromról van tudomásom: a jezsuiták szervezte tanácskozás mellett az Eötvös Collegium és az ELTE Bölcsészkarának XVIII-XIX. Századi Magyar Irodalomtörténeti Tanácske rendezett konferenciát (megjegyzendő: a Magyar Tudományos Akadémia egykori elnökének emlékére nem szervezett ülésszakot...). Ezek közül kettő meg is jelent aztán, így maradt valami emlékezetre

2 *Deák mellszobrának pécsi avatásán Áder a Haza Bölcsére emlékezett*, PécsiÚjság.hu 2013. október 17., <https://www.pecsiujsag.hu/pecs/hir/helyi-hireink/deak-mellszobranak-pecsi-avatasan-ader-a-haza-bolcsere-emlekezett>.

méltó, kellő szakmai újdonságot hozó nyom a báró 200. születésnapja után.³ Kemény Zsigmond még Eötvösnél is rosszabbul járt. Az ő 200. születésnapja aztán tényleg senki másnak nem volt fontos, csak az irodalomtörténészeknek és a történészeknek. Nekik köszönhető, hogy mégis megjelent róla egy színvonalas tanulmánykötet az évfordulón (részben új tanulmányokkal, részben régebbiekkal),⁴ s a Debreceni Egyetem pedig megrendezte az egyetlen honi konferenciát róla az évben, amelynek az anyaga aztán egy folyóirat különszámaként meg is jelent.⁵

Láthatólag tehát – szakmai összefogással és közös akarrattal – át lehet hidalni a teljes pénztelenséget, azaz azt a helyzetet, amikor nem áll rendelkezésre költségvetési támogatás a szervezésre. Ennek persze vannak következményei, amelyet mindazok jól tudnak, akik ilyesmiben részt szoktak venni, de nem árt a kívülállókknak is tudomására hozni: ilyen esetben értelemszerűen az előadókknak nem jár semmiféle tiszteletdíj (sem az előadásért, sem a kötetben való megjelenésért), sőt, az esetleges útiköltséget, szállásdíjat és étkezést is maguk fizetik. S mégis: még ezeknek az áldozatoknak a megléte sem akadályozza meg a megszállottságból és hivatástudatból való közreműködést egy ilyen évfordulós megemlékezésen. Viszont ha pénzzel is támogatni kíván a politika egy évfordulós megemlékezést, akkor fontos lenne a méltó felkészülés. Azaz annak évekkorábbi eldöntése, hogy ki lesz majd a megünnepelni kívánt személyiség, és annak világossá tétele, hogy a jeles évfordulóra majd mekkora összeg áll rendelkezésre. Egy emlékvé megszervezésének feltételeit ugyanis évekkorábban kellene látni, fölmérve az igényeket és az emberi erőforrásokat is – s ehhez ismerni kellene a majdan erre fordítandó anyagi keretet is. No, ez az, ami Magyarországon még soha nem valósult meg – s természetesen az Arany-évforduló kapcsán is csak merő álom maradt a kiszámíthatóság és a tervszerűség igénye. Pedig azt, hogy mikor lesz Arany János születésének a 200. évfordulója, immáron 200 éve lehet tudni, tehát tervezni éppen lehetett volna. Mivel azonban a politikának az előrelátás még csak egyéves távlatban sem sikerül (már ha kultúráról van szó), így állhatott elő az anomália, hogy éppen az emlékvében szedték le a Magyar Nemzeti Múzeum előtt

3 *Eötvös híte. Egy hiteles ember közéleti hatékonyága*, szerk. BENKŐ Ágota – VÉRTESALJAI László SJ, JTMR Faludi Ferenc Akadémia, Budapest, 2014 (Jezsuita könyvek); *A kincset csak fáradtsággal hozhatjuk napvilágra. Tanulmánykötet báró Eötvös József születésének 200. évfordulójára*, szerk. GÁNGÓ Gábor, ELTE Eötvös József Collegium, Budapest, 2013.

4 *A sors kísértései. Tanulmányok Kemény Zsigmond munkásságáról születésének 200. évfordulójára*, szerk. SZEGEDY-MASZÁR Mihály, a szerkesztő munkatársai DOBÁS Kata – PINTÉR Borbála, Ráció, Budapest, 2014.

5 *Emlékezet és irodalom. Kemény Zsigmond 1814–2014*, Studia Litteraria 2014/3–4.

álló, emblematikus Arany-szobrot a talapzatáról a felújítás kedvéért (miközben az lett volna a logikus, hogy az emlékvére már teljesen elkészüljön a restaurálás), vagy hogy a nagyszalontai Arany-emlékhelyek felújításának kedvező állásáról az MTI csak november elején (!) adott hírt (csak emlékeztetőnek: az emlékvé 2017 márciusában kezdődött el hivatalosan) – s ezt is egy romániai magyar hírportál közölte, a vele egyidejű magyarországi médiumok meg sem említették.⁶

Ez a bizonytalanság (hogy ugyanis lesz majd pénz, csak várjuk ki, mikor és mennyi...) nem tesz jót a szakmai munkának: gondoljunk csak arra, a nagyszalontai Csonka-toronyba tervezett kiállítás előkészítése (amelyet a Petőfi Irodalmi Múzeum végez) mihez igazodjék, ha még az épület felújítása sem készült el eddig? Beleértve az emlékmúzeum tárgyi állományának a restaurálását, amelyet szintén abból a pénzkeretből kellene megoldani, amely rendkívül későn kezdett csak el rendelkezésre állni... Miközben már régóta a megújítandó kiállítás koncepcionális kérdéseinek inkább vitatkozni, beleértve például azt is, hogy lesz-e pénz például számítógépes animáció lejátszására vagy sem, s a szemléltetés során érdemes-e egyáltalán digitális technikában reménykedni.⁷

Kérdezhetnénk persze, miről is marad emlékezetes egy irodalmi emlékvé? Emlékezetpolitikai hozadékáról aligha, inkább a szakmai teljesítmények maradandóságáról. Utólag visszatekintve például a 2003-as Deák Ferenc-évfordulót igazán fontossá az tette, hogy Molnár Andrásnak megjelent az új kutatásokon alapuló, kiváló Deák-életrajza⁸ (s emellett még néhány tanulmánykötet is) – az ünnepi beszédekre, koszorúzásokra, szoboravatásokra aligha emlékszik ma már valaki. De az Arany-évből véve a példát: igen kevésbé valószínű, hogy a szobrászati szempontból igencsak gyarlónak tűnő, új nagyváradi Arany-szobor ég majd bele az emberek tudatába – legföljebb az a tény, hogy immár Arany van nyilvános szobra Nagyváradon is. Ami persze jó és fontos.

A késvé megnyíló, ám egyáltalán nem csekély központi forrás odaítéléséről döntő testület eddigi munkájára nem lehet panasz: nagyvonalúan támogatják a beérkező igényeket, nem terhelik túl bürokratikus akadályokkal a pénzhez való hozzáférést, s igekeznek minden minőséginek mutatkozó tervet segíteni. Az sem baj, hogy a támogatásnak köszönhe-

6 *Megújul a nagyszalontai Csonka-torony*, Transindex.hu 2017. november 2., <http://multikult.transindex.ro/?hir=10523>

7 Az Arany-kiállítások muzeológiai feltételeiről lásd KESZEG Anna, *A magyarok reformkori Aranya: Arany János a múzeumban*, Alföld 2017/6., 84–95.

8 MOLNÁR András, *A fiatal Deák Ferenc. A felkészülés és a zalai pályakezdet évei 1803–1833*, Osiris, Budapest 2003 (Millenniumi magyar történelem).

tően mindenki Arany János-rendezvényben kezdett el gondolkodni. Én ugyan némileg meglepődtem az Ákos néven működő popénekes (alias Kovács Ákos) vállalkozásán, hogy még ő is Arany-estet tart (félreértés ne legyen: nem koncertet, melyben kétségtelenül van gyakorlata és tapasztalata, hanem szavalati estet). Ez számomra azt példázza, hogy az Arany-év központi támogatásának megszerzése érdekében olyanok is képesek magukat aktiválni, akiknek a hozzáértése némileg kérdéses. (Persze azt nincs sem okom, sem jogom kétségbe vonni, hogy Kovács Ákos szereti Arany költészetét, s ezért teszi azt, amit tesz.)

Jó esetben ez is felszíthatja az Arany költészetével való foglalkozást, s ezt semmiképpen nem becsülném le. A nagyvonalú támogatás teljesen helyénvaló akkor, ha ez nem szűkíti a valóban időtállóknak látszó eredmények megszületését. S ha ez így működik, akkor az sem gond, ha az emlékévknek vannak szinte kötelezően megoldott körei is. Lássuk csak példaként a budapesti színházak megemlékezéseit, amelyek egyébként nem magától értetődőek, hiszen Arany nem volt drámaíró, s műveinek színpadra állítása csak erős átértelmezéssel valósítható meg. Az eddigi produkciók közül a Katona József Színház oldotta meg a leginkább rutinból a feladatot, az Örkény Színház saját, már bejáratott megoldását alkalmazta ezúttal Aranyra (hiszen a nagy sikerű *Anyám tyúkjá* című produkció koreográfiáját vették elő), míg a Radnóti Színház valóban egy koncepcionálisan is új, látványvilágában is innovatív Arany-estet készített, amelyet nem egyszerűen évfordulós megemlékezésnek szánt, hanem a repertoárjába is beépítette.⁹ De ez utóbbiról sem szeretnék többet beszélni, mert úgy érzem, ehhez is van annyi közöm és elfoglaltságom, hogy az lehetetlenné tenné a tárgyilagos megítélést (bevallhatom: az előadás rendezője a fiam).

Az eddigiek alapján talán nem meglepő az állításom: végső soron a szakmai felkészülés mentheti meg az emlékéveket. Így volt ez már a 2009-es Kazinczy-ünnepségek alkalmával is. Hivatalosan ezt – egy teljes félreértésnek köszönhetően – „A magyar nyelv éve”-nek nyilvánította a kormány, s ehhez kellett aztán valami módon hozzárendelni azokat a szakmai megemlékezéseket, amelyek a valóban évfordulóját ünneplő Kazinczy Ferenchez kapcsolódtak. Ilyen volt a Debreceni Egyetem nagy Kazinczy-konferenciája, amelynek kötetben is megjelent az anyaga,¹⁰

9 Erről lásd a következő kritikát: CSEH Andrea Izabella, „*Lelkem Aranyom*” (Petőfi), *Izaszínhazbanjart.hu* 2017. október 28., <http://izaszinhazbanjart.hu/2017-oktober/item/250-aranyozas-szerteszet>.

10 *Ragyogni és munkálni. Kultúratudományi tanulmányok Kazinczy Ferencről*, szerk. DEBRECENI Attila – GÖNCZY Monika, Debreceni Egyetem, Debrecen, 2010.

ilyen volt az idejekorán elkezdett kritikai kiadás első két kötetének megjelenése az évfordulóra,¹¹ s ilyen volt a Petőfi Irodalmi Múzeum nagy és reprezentatív Kazinczy-kiállításának a megnyitása (ehhez, igaz, hogy némi késéssel, egy kiváló katalógus is elkészült,¹² és a kiállítás törzse aztán átköltözött a sátoraljaújhelyi múzeumba állandó kiállításnak). A 2009-es év ezek miatt a teljesítmények miatt maradt emlékezetes (tehát a Kazinczy személyéhez hozzákapcsolódó események miatt), a „magyar nyelv éve” kapcsán aligha tud bárki is jelentős pillanatot föl-idézni, legföljebb a Széphalmon felavatott Magyar Nyelv Múzeumát, de mivel a helyszín miatt ez is Kazinczyhoz kötődik, ez is beletartozik az előző kategóriába. Az ekkori tanulságok most, az Arany-év kapcsán is megfontolandóak, mert hiszen ugyanezek az elemek bizonyultak működőképesnek. Az idejekorán elkezdett szakmai felkészülésnek része volt az, hogy az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetében már évekkorábban elkezdődtek a kritikai kiadás munkálatai, valamint az évfordulós konferenciák megtervezését is jóval korábban megtették – ez utóbbi az MTA keretein belül létrehozott Arany-bizottság előkészítő és tájékoztató munkája volt, amelyhez azonban semmiféle pénzösszeg fölötti rendelkezés nem kapcsolódott, csak a szakmai koordinálás. Ezek mind olyan elemek, amelyek már a Kazinczy-évforduló idején is megvoltak (kivéve persze az emlékbizottságot, mert ez formálisan Kazinczy esetében nem létezett), s végül is maradandó eredményt hoztak. A Petőfi Irodalmi Múzeum az idén is megnyitott egy igényes és újszerű évfordulós kiállítást (ebbe a tárlatba integrálódtak a Magyar Tudományos Akadémia őrizetében lévő Arany-relikviák is) –, de az Országos Széchényi Könyvtár szintén koncepciózus és fontos tárlattal állt elő.

Ami pedig az MTA Arany János-bizottságának a koordinálásával függ össze, az szintén nem kevés. Lássunk csak néhány elemet ezek közül. Több konferencia is megszerveződött (s ezeknek az időpontját a bizottság közreműködése révén sikerült úgy meghatározni, hogy nem üttették ki egymást – ezek közül most csak azokat említeném, amelyhez magam is kapcsolódni tudtam valami módon, nem feltétlenül előadóként): az Arany-év ünnepélyes, nagyszalontai megnyitása alkalmából

11 KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete*, s. a. r. ORBÁN László, Debreceni Egyetemi, Debrecen, 2009 (Kazinczy Ferenc Művei. Első osztály. Eredeti művek. Kritikai kiadás); KAZINCZY Ferenc, *Külföldi Játszószín*, s. a. r. CZIBULA Katalin – DEMETER Júlia, Debreceni Egyetemi, Debrecen, 2009 (Kazinczy Ferenc Művei. Második osztály. Fordítások. Kritikai kiadás).

12 *A Szép és a Jó. Kazinczy és a művészetek, kiállítás a Petőfi Irodalmi Múzeumban* (2009. május 27. – 2010. február 28.), szerk. Kovács Ida, Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, é. n.

tartott kiskonferencia mellett igen fontos volt a Magyar Tudományos Akadémia konferenciája, valamint a Károli Gáspár Református Egyetem, az Arany János Emlékbizottság és az Arany János Társaság konferenciája október 20-án, s említsük meg az ELTE BTK XVIII–XIX. Századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének és a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak a konferenciáját is november 10-én. Persze az előadók neve mindegyik konferencián némileg ismétlődik, s ez nem is csoda: a kérdéssel foglalkozó szakemberek köre nem túl nagyszámú, és voltaképpen rajtuk – nemcsak a felkészültségükön, hanem a teherbíráson is – sok múlik. Alapvetően ugyanis tőlük függ, hogy mennyire sikerül például az évfordulóra megjelenő tematikus folyóiratszámokat, esetleg tanulmányköteteket színvonalas és változatos anyaggal megtölteni. Ebből a szempontból egyébként az emlékév váratlanul jól szerepelt: igen sok, igen színvonalas értekezés készült el és jelent meg ebben az évben.

Az emlékév szakmailag egyik legfontosabb hozadéka volt az 1950-es években indult Arany-kritikai kiadás lezárása, s egyúttal az életműkiadás levelezésköteteinek a teljessé válása. A levelezés utolsó darabja, a régi kritikai kiadás XIX. kötete 2015-ben jelent meg.¹³ Ám ezzel párhuzamosan azonnal megindult az új kritikai kiadás is, egy olyan kötetel, amely eddig még publikálatlan anyagot tartalmaz.¹⁴ Ehhez a szinkronitáshoz persze komoly szakmai előkészítés kellett, és ebben a kritikai kiadás szerkesztőjének, Korompay H. Jánosnak rendkívül nagy érdemei vannak. S ne feledjük el: Korompay az akadémiai emlékbizottság elnöki posztját is betöltötte, tehát a méltó megünneplés szakmai részének kialakításában eleve kihagyhatatlan szerepe volt.

Szintén neki tulajdonítható annak a két fontos tanulmánykötetnek a koncipiálása is, amely egységes szerkezetben és azonos tipográfiai megformálásban jelent meg az évfordulóra: az egyiknek ő is volt a szerkesztője.¹⁵ Ami pedig még biztosan elkészül: az akadémiai Arany-ülésszak tanulmányainak a megjelentetése (ennek is Korompay a szerkesztője),

13 ARANY János *levelezése (1866–1882)*, s. a. r. KOROMPAY H. János – BÓDYNÉ MÁRKUS Rozália – HITES Sándor – LENGYEL Réka, Universitas – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, Budapest, 2015 (Arany János Összes Művei XIX.)

14 ARANY János, *Lapszéli jegyzetek. Folyóiratok I.*, s. a. r. HÁSZ-FEHÉR Katalin, Universitas – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, Budapest, 2016 (Arany János Munkái. Lapszéli jegyzetek I.)

15 „*Obajtom a classicus írók tanulmányát*”. Arany János és az európai irodalom, szerk. KOROMPAY H. János, Universitas, Budapest, 2017.; „*Hazám tudósi, könyvet nagy nevének!*” Arany János pályájának művelődéstörténeti olvasatai, szerk. CIEGER András, MTA Bölcsészettudományi Központ, Irodalomtudományi Intézet – Országos Széchényi Könyvtár – Universitas, Budapest, 2017.

valamint az ELTE BTK XVIII–XIX. századi tanszéke és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság őszi konferenciájának a publikálása.

Ehhez még számítsuk hozzá a tematikus Arany-folyóiratszámokat: az Alföldtől és a Tiszatájtól egészen a Honismeretig.¹⁶ Ezeknek a sora sem zárult le, még nyilvánvalóan készülnek ilyen összeállítások. Külön kérdés az, hogy az ekkor megnyíló publikációs lehetőségeket ki tudjuk-e használni új szakmai eredmények közzétételére. Népszerű Aranykiadások nyilván lesznek még ebben az évben, de ezeknek a szakmai újdonsága kérdéses, inkább a népszerűsítés oldaláról ítéltetők meg; ám az talán többet ígér, hogy a Helikon Kiadó vállalkozott arra, hogy Arany 1856-os *Kisebb költemények* című kötetét betűhíven újra kiadja – ez például már komoly szakmai adósságot törleszthet, és megnyithatja az utat Arany kötetkompozícióinak a vizsgálata előtt. Jeles Arany-kutatóknak is alkalmat adhat az évforduló Aranyról szóló tanulmányaik összeszerkesztésére. Ami ebből már megjelent, az Szörényi László értékes kötete,¹⁷ de tudomásom van más kötetek készülésétől is. S a Kalligramnál hamarosan megjelenik a saját, az évforduló alkalmából írt Arany-mono-grafiám is.

Ez a kisdéd (s még nyilván jócskán gyarapítható) lista is azt mutatja, az egyetlen járható út az, ha az emlékezetpolitikai célok révén megnyíló lehetőségeket a szakma ki tudja használni maradandóbb tudományos célok érdekében. Mert egyébként mi marad egy bármilyen nagy erő- és pénzbefektetéssel járó ünnepségsorozatból? Legföljebb a kultuszok kutatásával foglalkozó tanulmányoknak kínálnak anyagot.¹⁸ Míg például Toldy Ferenc Kazinczy-könyvét ma is kézbe lehet venni és érdemes elolvasni – több mint 150 év elteltével.¹⁹ S talán inkább erre érdemes törekedni. Arany János kapcsán is. Egyelőre nem állunk rossz szul, az idejünnepségek eddigi eredményei maradandó hatású emlékevet ígérnek.

16 Alföld 2017/6.; Tiszatáj 2017/3.; Honismeret 2017/2.

17 SZÖRÉNYI László, *Arany János évében. Türcák és tanulmányok*, Nap, Budapest, 2017 (Magyar esszék).

18 Mint például ezt az 1859-es Kazinczy-ünnepségről szóló tanulmányok mutatják: MARGÓCSY István, *Magyarok Mőzese. Az 1859-es Kazinczy-ünnepélyek nyelvhasználatáról* = Uő., *Égi és földi virágzás tükre. Tanulmányok magyar irodalmi kultuszokról*, Holnap, Budapest, 2007, 249–267.; KESERŰ Katalin, *A kultusz köztes helye. Kazinczy magyarországi kultusza = Tények és legendák, tárgyak és ereklyék*, szerk. KALLA Zsuzsa, Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, [1991], 35–45.; FÁBRI Anna, „*Sohasem volt ily compact egyetértés*” – *A Kazinczy-ünnep – 1859 = Kegelet és irodalom: Kultusz történeti irodalom*, szerk. KALLA Zsuzsa, Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 1997, 181–188.

19 TOLDY Ferenc, *Kazinczy Ferenc és kora. Életrajzi emlé 1859–1860*, kiad. SZALAI Anna, Szépirodalmi, Budapest, 1987.